

A 6. vörös hadosztály és vezetői

E sorok írója és *Szabó Ferenc, a Magyar Tanácsköztársaság* megalakulásának ötvenedik évfordulóján, egymástól független kutatásaik alapján közzétették a 6. vörös hadosztály történetét. Szabó Ferencet elsősorban a tiszántúli események eddig feltáratlan aktái érdekelték, de a 6. vörös hadosztály további történetével is foglalkozott, míg e sorok írója elsősorban Salgótarján 1919. májusi felmentésének körülményeit kutatta. Már 1969-ben megállapítottam, hogy a salgótarjáni események igazi és méltatlanul agyonhallgatott hőse *Rab Ákos alezredes*, a 6. hadosztály parancsnoka volt.¹

Rab Ákos 1878-ban született Debrecenben református családból. A Ludovika Akadémiát *Stromfeld Auréllal* egyidőben végezte, el, utána a magyar királyi honvédségben teljesített szolgálatot. Az első világháború elején, mint a 23. nagyszombeni honvéd gyalogezred századosa indult el a frontra és a háború folyamán megkapta a III. osztályú vaskoronarendet, a III. osztályú katonai érdemkeresztet, a katonai bronz érdemérmét, a Károly-csapatkeresztet, a jubileumi emlékérmét és az emlékkeresztet.²

Földes Péter is megemlékezett Rab Ákosról *A tülso partról* című regényében, amely *Stromfeld Aurél* életének idáig legjobb szépirodalmi jellegű feldolgozása, habár itt-ott kissé merészen módosít a történelmi tényeken. Rab Ákos jellemzése azonban megfelel a valóságnak: bohém természetű, de komoly felkészültségű és kötelességtudó katonatiszt volt. Szerette a bort, sört, és természetesen a víg társaságot is, tickos irodalmi ambícióknak hódolt és valamelyes rokonságban is volt *Zajzoni Rab István* erdélyi íróval. A mozgósításkor bevonult a 23. honvéd gyalogezredhez *Nagy Endre*, a közismert író. Rab Ákos, aki mint dilettáns irodalmár, amellet járatos olvasó, nagyra becsülte a beérkezett írókat, *Nagy Endrét* kiemelte a rajvonalból és maga mellett adott neki kényelmesebb és kevésbé életveszélyes beosztást. Talán ez volt *Nagy Endre* szerencséje, különben talán író társa, *Bányai Elemér* sorsára jutott volna, aki a kárpáti harcokban halt hősi halált. *Nagy Endre* később viszonzásul, amikor Rab Ákos egy ízben Budapesten töltötte hadszíntéri szabadságát, bevezette őt *Ady Endre* társaságába, és a nagy költőnek, mint hamisítatlan erdélyi hőst mutatta be. (*Ady* és *Nagy Endre* még nagyváradi újságíró korukból ismerték egymást.) Rab Ákos igen jól érezte magát *Ady Endre* baráti körében, az írók és művészek között. Hogy *Nagy Endre* egyáltalán nem túlzott, amikor *Ady*-nak, mint jeles katonát mutatta be mulató kedvű tollforgató barátját, ennek bizonyítéka, hogy Rab Ákos nevével az első világháborús tárgyú feldolgozásokban már találkozunk, habár 1918-ban még csak zászlóaljparancsnok és alezredes volt.³

Az őszirózsás forradalom után létrejött népköztársaság hadseregében Rab Ákos nem vállalt szolgálatot, mert nem volt se kedve, sem pedig türelme a katonatanácsai politika ellen Don Quijote-i jellegű szélmalomharcot folytatni. Amikor azonban kiküldötték a Tanácsköztársaságot, és Rab a napilapokból ér-

resült az emlékezetes Vix-féle jegyzékről, azonnal jelentkezett a Várban a Hadügyi Népbizottságon, és följajánlotta szolgálatait *Tombor Jenő* alezredesnek. Tombor ezt közölte a szervezési főcsoportot vezető Stromfeld ezredessel, aki kapott az alkalmon, mert Rab Ákost, illetve katonai eredményeit jól ismerte. Azonnal magához hívatta, és megbízta a 23. hadosztály parancsnokságával, amely átalakult 6. vörös hadosztállyá.⁴ A 6. hadosztály ebben az időben a székely hadosztály jobbszárnyához csatlakozva, a román frontot tartotta Vaskohtól délre, Soborsinig, innen pedig a Maros-vonalat őrizte egészen a Tiszába való torkollásáig.

A 23., illetve 6. hadosztály csapatait a szegedi katonai kerületi parancsnokság állította ki, amelyek a Károlyi-kormány idejében a legfegyelmetlenebb alakulatok közé tartoztak. A hadosztály-parancsnokság Kétegyházán alakult meg, de rövidesen Békéscsabára költözött, és ott is maradt addig, amíg a románok meg nem közelítették Békéscsabát, és nem került sor a kiűrésre. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Szegeden továbbra is megfért egymással a francia és magyar helyőrség, a francia parancsnokság csak a tengerészszázlój távozását követelte, ami meg is történt. Ennek az volt az oka, hogy a tengerészek megkísérelték a francia garnizon lefegyverzését. Aradon viszont az ottani francia parancsnokság védelmi készütségbe helyezte csapatait, de egyúttal tudtára adta a magyar helyőrségnek, hogy mind a katonák, mind pedig polgári lakosok fegyverekkel együtt szabadon elvonulhatnak.

Aradon történt, még a Károlyi-kormány idején, hogy az ottani 33. ezrednek egyik zászlóalja megtagadta az indulást Soborsinra, illetve csak azzal a feltétellel volt hajlandó felváltani az ott álló szegedi bakákat, ha a katonák teljesen új felszerelést kapnak. *Fellner Andor*, az ezred főbizalmija hasztalanul nógatta őket, hogy térjenek jobb belátásra, a bizalmi férfiak által fellázított katonák nem hajlottak a szavára. Erre kijelentette, hogy ő „az egész helyőrség nevében ünnepelesen megígértette, hogy a fegyelmet fönny fogják tartani. Mint szocialista ragaszkodik adott szavához, és ha a katonák továbbra is ellenkeznek, szemük láttára, föbe lövi magát”. Amikor még ez a felszólítás sem használt, Fellner a zászlóalj katonái előtt előrántotta revolverét és agyonlőtte magát.⁵ Fellner Andor 21 éves, zsidó vallású, frontot megjárt vasmunkás volt. Böhm Vilmos hadügyminiszter külön parancsban nemzeti hősnak nyilvánította Fellnert, és temetésére személyesen utazott el Aradra.⁶ Ez alkalommal az *Érdekes Ujság* közzétette Fellner főbizalmi fényképét, ezzel is demonstrálva, hogy ebből a fajtából kellene több a néphadseregbe. (Mert a bizalmi férfiak közt annyi volt a selejtes elem – főleg olyanok, akik az I. világháborút front helyett irodai szolgálatban vészték át –, hogy a tanácskormány ezt az intézményt megszüntette, és helyette politikai megbízottakat küldött ki a párt útján a hadsereg alakulataihoz.)

A 6. hadosztály parancsnokának vezérkari főnöke, *Bengyel Sándor* százados, akkori politikai hovatartozása bizonytalan volt. Az első politikai megbízott, *Abt Albin* testőrfőhadnagy a budapesti katonatanácstól került a 6. hadosztály-parancsnoksághoz, amikor pedig a beosztásban *dr. Münnich Ferenc* tartalékos főhadnagy váltotta fel, a székely hadosztályhoz helyezték át, aki a proletárdiktatúra könyörtelen alkalmazásának a híve, azonban sem az iratokban, sem emlékezéseiben nem maradt nyoma annak, hogy az északi visszavonulásig súrlódásai lettek volna a 6. hadosztály katonai vezetőivel. (Ilyenre volt példa másutt! *Békési alezredes*, a 4. hadosztály parancsnoka áprilisban *Hochfelder* politikai megbízott eltávolítását követelte – hatásköri túlkapásai miatt –, ami meg is történt.)

Maga Münnich Ferenc is – aki Rab hadosztályparancsnok működésével meg volt elégedve – április 22-én ezt a jelentést küldte a Hadügyi Népbiztosságnak: „*Csapatparancsnokok egybehangzó jelentése és személyesen szerzett meggyőződésem szerint az eddigi rendkívüli nagy veszteségek oka a teljes fegyelmetelenség... A parancsadás és vezető azért hiányzik, mert hirtelen átmenet folytán a volt tisztek parancsoló tekintélye nincs meg. A legénység több ízben ignorálja és inzultálta őket. Az annyira jól bevált továbbszolgáló altiszti és egyéb altiszti vezetés teljesen megszűntnek mondható... A fegyelem annyira súlylyedt, hogy alosztályok harci beavatkozás nélkül a frontot önhatalmúlag elhagyják.*” A másnapi helyzetjelentés szerint a 101. dandár egyes csapatainál a fegyelem teljesen felbomlott, a katonák sem biztosító szolgálatot, sem egyéb munkát nem voltak hajlandók teljesíteni. Haza akartak menni, részben parancsnokaikat arra kényszerítették, hogy fizessék ki leszerelési illetékeiket, azután elszéledtek.⁸ A hadosztály-parancsnokságnak sokkal erősebb demoralizáló behatásokkal kellett küszködnie, mint 1848-ban Görgeynek a Schwechattól Budáig tartó retirálás idején. Azokban a katonailag kiképzetlen nemzetőr-zászlóaljakban, amelyeket mint harcokra alkalmatlanokat hazazavart, legalább szalmalángszerű lelkesedés volt, a 6. vörös hadosztály katonáiban ez is hiányzott. Legfeljebb azokban volt meg, akik a Viharsarokban katonai szolgálatra jelentkeztek, és a visszavonuló fronttal Szolnoknak vették útjukat. Az egykori agrárszocialista és agrárdemokrata mozgalmak földművesproletár tömegeinek ifjúsága jelentkezett abban az időben, amikor a Hadügyi Népbiztosság már bizalmas jelentés birtokában gyanította, hogy az orosz Vörös Hadsereggel az összeköttetés felvétele nem fog megvalósulni.⁹

A 6. hadosztálynak Szolnok felé való elkanyarodása folytán keletkezett űrt a 2. hadosztály töltötte ki a Csongrádról Szentesen át felvonuló csapataival, de az utóbbi intakt egységeinek beavatkozása nem tudott változtatni a helyzeten: a Tiszántúlt ki kellett üríteni. A 6. hadosztály eddigi harcainak jellemzésére jól illlett *Petőfi* versének címe: „Vesztett csaták, csúfos bukások”. A tiszteken és továbbszolgáló altiszteken kívül csak egyes csapattöredékek teljesítették kötelességüket...

Május 2-án a tanácskormány mind a három ellenséges országnak fegyverszüneti ajánlatot tett. Ezzel összefüggésben 15 órakor Tombor alezredes telefonon közölte a főhadiszállással Gödöllőre költözött Stromfelddel, hogy a 6. hadosztály közvetlen parancsot kapott a Hadügyi Népbiztóságtól, hogy tárgyaljon az ellenséggel arról, hogy a csapatok vagy fegyverrel, vagy fegyver nélkül hazatérhessenek békegarnízonjaikba.¹⁰ A szerbek szóba sem álltak a magyar hadikövettel, a románok viszont szigorú fegyverszüneti feltételeket akartak szabni, amelyek lényegében Magyarország gazdasági kifosztását jelentették volna. Csehszlovák részről viszont azt hangoztatták, hogy ők nem viselnek háborút, tehát tárgyalásokra nincs szükség, mert ők csak a békekonferencia által már jóváhagyott új határvonalat szállják meg. Tehát az ellenségeskedések is megszűnnek, ha a magyarok visszavonják csapataikat a határvonal mögé. Ez pedig nem kevesebbet jelentett volna, mint a május 2-án már ostrom alá vett Salgótarján szénbányáinak átadását és az Ipoly vonalát őrző csapatok hátravételét Vácra.

Salgótarján elfoglalására – mint a félhivatalos cseh forrásnak számító *Ježek ezredes* könyvéből tudjuk – a II. csehszlovák dandár 8 zászlóaljjal és 3 üteggel indult meg. A bányavidéket védő salgótarjáni csoport-, illetve 29. dandárparancsnokságnak mindössze 4 zászlóalj és egy üteg állott rendelkezésére, te-

hát gyalogságban kétszeres, tüzérségben pedig háromszoros túlerővel állott szemben. A felmentés céljára nem állott más csapat rendelkezésre, mint a 6. hadosztály, amely mint hadseregtartalék Nagykovácsán csoportosult. (Az 1. és 4. hadosztály a tiszántúli harcok után lényegében felbomlott, és újrafeltöltése a mozgósított budapesti munkászászlóaljakkal legkevesebb tíz napot vett igénybe.) A szülőföldjüket vesztett tiszántúli katonák jobb belátásra tértek, és hajlandók voltak harcolni, kivéve a főképp román önkéntesekből toborzott IV/101. zászlóaljat, amely az északi arcvonalra való szállítás közben Szolnokon megtagadta az engedelmességet azzal, hogy a keleti arcvonalon akar maradni. Szamuely népbiztost a fegyelem helyreállítása végett kiküldték Szolnokra.¹¹ Ellenben a hatvani ellenforradalomban részt vevő géppuskások készek voltak újból szolgálatot teljesíteni, mire Rab hadosztályparancsnok beosztotta őket a 46. szegedi gyalogezred géppuskászázadaiba.¹² Később a renitenskedő román vöröskatonák is jobb belátásra tértek és mint az I/33. zászlóalj részt vettek a Hernád menti harcokban. (Itt említjük meg, hogy a 101. gyalogezredben vegyesen voltak magyar és szlovák anyanyelvű katonák, míg a többi gyalogezred állománya túlnyomórészt magyarokból állott.)

A salgótarjáni fronton május 7-re elesett Szécsény, Szarvaskő és Pétervására. Másnap már Salgótarjánra kerülhetett volna sor, ámde május 8-án odaérkeztek a 6. hadosztály élcapatai, akik megállították a II. dandárt, a folytatólagosan megérkezett zöm pedig május 10-én úgy verte vissza az utolsó támadást, hogy egyúttal Szécsényt is fölszabadította. 11-én Salgótarján és környéke teljesen felszabadult az ellenfél nyomása alól, a 6. hadosztály elfoglalta Füleket és Rápot, a 3. hadosztály pedig visszavette elhagyott Ipoly menti állásait.

A győzelem hatására a Vörös Hadsereg főparancsnoksága május 14-én külön parancsban dicsérte meg a salgótarjáni csatában részt vett csapatokat, kiemelve a 2., 6. és már a honctói harcokban is kiválóan szerepelt 8. sz. páncélonvat szereplését, és név szerint fejezte ki elismerését Rab Ákos hadosztályparancsnoknak, Bengyel Sándor vezérkari főnöknek és Münnich Ferenc politikai megbízottnak.¹³

Ugyanakkor a vezérkar hírszerző osztálya megtudván, hogy a bácskai fronton szerb-francia támadás készül, a 6. hadosztály további előnyomulását leintette, és elrendelte csapatainak Kecskemétre való szállítását, hogy a 4. hadosztállyal együtt a várt antanttámadást visszaverje. Május 18-án azonban megújult a csehszlovák támadás Salgótarján ellen. Most azonban, okulva a kudarcon, erre a célra *Letovský* altábornagy parancsnoksága alatt külön csoportot létesítettek, amelynek keretében nemcsak a II., hanem a IV. és III. dandár csapatait is bevetették. Az időpont is jól volt megválasztva, mert a 6. hadosztály csapatainak elszállítása a déli frontra már nemcsak megkezdődött, hanem javában folyt. Stromfeld azonnal visszairányította Hatvanból a 46. dandárt Salgótarján felé, hogy a 3. hadosztály-parancsnokság alá rendeltén állítsa helyre a vasúti összeköttetést, és vágja ki a bekerítésből a 80. dandárt. A 46. dandár idejében történt beavatkozásaival sikerült megnyerni a második salgótarjáni csatát is, mivel az 5. vörös hadosztály egyidejű akciója miatt a *Letovszký*-csoport balszárnya erősen le volt kötve, és nem tudott a bányavidéken harcoló zöm segítségére csapatokat eltozni. A 46. dandár május végéig maradt ezen a frontszakaszon, 30-án tevékenyen részt vett Losonc elfoglalásában, majd ennek megtörténte után vasúton a Hernád völgyébe küldték, ahol ismét a 6. hadosztály hadrendi kötelékébe lépett. A Bácskából várt antanttámadás elmaradván, május utolsó napjaiban a 6. hadosztály-parancsnokságot Miskolcra

irányították a 101. dandár csapataival, egyúttal a 46. dandár visszaérkeztéig alája rendelték az 1. hadosztály három ütegét és a 32. gyalogezredét. Itt május 30-án azzal mutatkoztak be, hogy elfoglalták Frankhegyet és Szikszót.

Tekintettel arra, hogy a személyi kultusz időszakában nagyszabású történelmhamisítás folyt a salgótarjáni harcokkal kapcsolatban, sőt még a szépirodalom másod- és harmadrangú képviselőit is, *Rákosi Mátyást*, az akkoriban jelentéktelen népbiztost Salgótarján megmentője gyanánt igyekeztek népszerűsíteni, érdemes ezzel a kérdéssel külön is foglalkozni. Ezt az érdemet Rákosi ugyanis az ellenforradalmi bíróság előtt is magának tulajdonította, pedig ezt a levéltári iratanyag cáfolja. Vegyük csak sorra a tényeket. Rákosi Mátyás saját bevallása szerint, csak május 3-án érkezett Salgótarjánba (*Hevesi Gyula* szerint 4-én vagy 5-én), és azonnal távozott is onnan, amikor a 6. hadosztály csapatai beérkeztek (tehát május 9-én). Ami az ottani munkások mozgósítását illeti: a salgótarjáni munkás-tartalékszázalaj szervezése már korábban, április 21-én megindult. Amikor május 2-án jelentés érkezett, hogy a csehek támadnak, a munkászázalaj (mintegy 1600 fő) fegyverbe is lépett. A salgótarjáni csoportparancsnoksághoz április végén megérkezett Hevesi Gyula népbiztos, zsebében azzal a kinevezéssel, amely szerint őt, mint politikai megbízottat az ottani csoport-, illetve az azzal azonos 29. dandárparancsnoksághoz osztották be. Rákosi Mátyásnak a *Népszava* április 27-i száma szerint politikai megbízotti minőségben a déli frontra volt beosztása. Hogy miért kellett Rákosinak is Salgótarjánba kerülnie, akinek pedig a 2. hadosztály-parancsnokságnál lett volna dolga, azt az aktákból nem lehetett kideríteni. Rákosi még azt is állította, hogy a dandárparancsnok szándékosan az ellenség kezére akarta játszani Salgótarját, ezért elmozdította helyéről, és maga véve át a dandárparancsnokságot, győzelmesen visszaverte a támadó csehek! Nem mozdított el ő senkit és nem vett át semmilyen parancsnokságot, amire különben nem is lehetett volna joga. *Radwaner* alezredes, a dandárparancsnok még május 6-án is a helyén volt, a következő napon pedig *Köller alezredes* váltotta le.¹⁴ Ha Radwaner dandárparancsnok (vagy vezérkari főnöke, Folkusházy alezredes) valóban szabotált volna, a két politikai megbízottnak már a gyanú felmerülése esetén módjában lett volna az ügy kivizsgálásáig őrizetbe vétetni, sőt katonai forradalmi törvényszék elé állítani őket. Erre a célra rendelkezésükre állt a terrorcsapat! Nyilvánvaló, hogy egy salgótarjáni munkás-tartalékszázalaj (tehát milícia jellegű alakulat) fegyverbe állása, vagy akár további zászlóaljak egyenkénti Salgótarjánba küldése csak késleltethette, de nem akadályozhatta meg a fontos szénbányák elvesztését. Erre az idejében beiktatott egész 6. hadosztályra volt szükség!

Rákosi Mátyás azért távozott olyan rövid idő múltán Salgótarjánból, mert az ottani munkásoknak nem kellett. Erről a következő távirat tanúskodik:

A hadsereg-főparancsnoknak, Gödöllő.

Salgótarjáni bányász- és vasas küldöttség járt nálam azzal a panasszal, hogy teljesen bizalmatlanok Hevesi (sic) és Rákosi népbiztosok személyére vonatkozólag, szintúgy Mauthner és Baumann politikai megbízottak személyére vonatkozólag. Kérik azoknak a felváltását és helyükre régi, ismert vasas elvtársakat küldeni. Panaszolják továbbá, hogy amíg a rajvonalba nincsenek géppuskák, addig lent a községben a terrorcsapatnak elegendő gépfegyver áll rendelkezésére. Kérik azonnal a hadsereg-főparancsnokság intézkedését.

Haubrich népbiztos.

A táviratot május 9-én továbbították Gödöllőre.¹⁵

Ha Hevesit a följelentés után nem hívták vissza, akkor nyilván azért, mert bebizonyult, hogy nem az ő hibájából nem kerültek ki a géppuskák a rajvonalba. Volt az ügynek más folytatása is: amikor a 6. hadosztály felvonult Salgótarján védelmére, Rab hadosztályparancsnok ezt a terrorcsapatot tűzvonalba küldte, amikor pedig a parancsot nem teljesítette, nemcsak hogy lefegyverezte, hanem még a borkabátot is lehúzatta róluk, visszaküldvén őket Budapestre.¹⁶

Ezzel a kérdéssel azért foglalkoztunk ilyen részletesen, mert a salgótarjáni csoport, illetve a 80. dandár csapatai az első salgótarjáni csata folyamán a 6. hadosztály-parancsnokság alárendeltségébe jutottak, amikor pedig újból kiváltak belőle, a 46. dandár egy ideig még itt harcolt. Csak a teljesség kedvéért: a II. salgótarjáni munkászászlóalj csak május 18-án alakult meg, amikor Salgótarján állítólagos megmentője már Budapesten pihente ki hadszíntéri és hadseregszervezési „fáradalmait”.¹⁷

Most tehát térjünk át véglegesen a Hernád menti offenzívára. Május 31. és június 4. közt a 6. vörös hadosztály előrenyomulása sikeresen folyt, május 31-én Jánosd–Aszaló, június 1-én pedig Puka–Selyeb–Forró–Hernádszentandrás vonalon állott. Ellenfele, a 6. legionárius hadosztály (június 1-ig *Rossi* olasz, azután pedig *Chabord* francia tábornok parancsnoksága alatt) jól védekezett, sőt ellentámadásba is indult. Június 4-én a helyzet már-már válságos volt, másnap azonban beérkeztek Hernád völgyébe a Losoncra eltoló 46. dandár csapatai, mire június 5-én a 6. vörös hadosztály Buzitánál áttörte a frontot, 6-án pedig a lakosság örömmujongsága mellett bevonult Kassára. Elsőnek a 46. gyalogezred 12. százada érkezett oda. Zengett az *Internacionálé*, a *Himnusz*, a *Szózat* és a *Rákóczi-induló*.

A kassai lakosság nemzetiszínű zászlókkal fogadta a vöröscsapatokat, a katonák kivánságára pedig pótlólag vörös lobogókat is kitűzött.¹⁸ Éjszaka azonban *Cséri Sándor* politikai megbízott utasítására a piros-fehér-zöld lobogókat bevonták,¹⁹ ami nagyon vegyes visszhangot váltott ki. *Hírossik János*, a június 9-én Kassára érkezett kormányzótanácsi biztos pedig egy tiltakozó küldöttség előtt a magyar nemzetiszínű zászlók kitűzését egyenesen ellenforradalmi tüntetésnek minősítette, pedig mi sem állott távolabb Kassa lakosaitól, mint az ellenforradalmi provokáció.²⁰

Kassára megérkezett *Domján Béla* százados is, az 1. hadosztály politikai megbízottja, aki Kassa első vörös városparancsnoka lett, majd az 1. hadosztállyal Eperjesre távozva, ott vette át ezt a funkciót. Utóda Kassán *Zsoldos Péter*, a 6. hadosztály politikai megbízottjának helyettese lett. Visszatért Kassára *Molnár Miklós* is, akit még a Károlyi-kormány Abaúj-Torna megyének és Kassa városának kormánybiztos-főispáni teendőivel bízott meg, és a helyi szociáldemokrata pártszervezet oszlopos tagja volt. Most már mint a városi Éldektórium elnöke vonult be újból a városházára. Rab Ákos hadosztályparancsnok a Dessewffy-palotába költözött, amely előtte (majd utána is) a Magyar Tanácsköztársaság elleni hadműveleteket vezető antanttábornokoknak is főhadiszállásul szolgált. Kassára érkeztek még Böhm hadsereg főparancsnok és Sromfeld vezérkari főnök is.

Június 9-én a 101. ezred bevonult Eperjesre, a következő napon pedig az 1. hadosztályhoz tartozó MÉMOSZ-zászlóalj elfoglalta Bártfát.²¹

Június 10-én diszszázad vonult ki a kassai pályaudvarra *Garbai Sándor* (a Forradalmi Kormányzótanács elnöke), valamint Kun Béla és Szántó Béla nép-

biztosok fogadására, akiket Kassa lakossága lelkesen ünnepelt. Kíséretükben volt *Nyísztor György* népbiztos, *Gárdos Mariska*, *Kéthly Anna*, *Timár Szeréna*, *Vincze Sándorné*, *Jászai Samu* és nagy meglepetésre egy olasz újságíró: *Odino Morgari*, a szocialista *Avanti* szerkesztője. Kun Béla ez alkalommal nagy beszédet tartott, amelyben a világforradalom közeli győzelmét ígérte. Az utána következő szónokok közt ott volt *Antonín Janoušek* cseh kommunista is, aki beszédében hangoztatta, hogy a cseh munkásság a magyar és orosz proletariátussal összefogva, segíti megdönteni a nemzetközi tőke uralmát.²²

Kassa és Abaúj-Torna megye területén a teljhatalmú katonai parancsnoklást és toborzást a 6. hadosztály parancsnoksága vette át, amely az említett ügyek intézését *Erdelac Emil* századosra, a hadosztály anyagi csoportfőnökére bízta. Neve után ítélve, bácskai szerb vagy bunyevác származású ember lehetett.²³

Egyetlen disszonáns esemény zavarta meg a 6. hadosztály diadalútját: június 11-én nyugatról jövő legionárius osztagok a Sároskőszegen biztosítás nélkül letáborozó II/101. zászlóaljat váratlanul meglepték és mintegy 100 fő veszteséget okoztak, főleg halottakban.²⁴ Átmenetileg az összeköttetés is megszakadt Eperjessel, ezt azonban egy páncélvonat helyreállította. A Sároskőszegre küldött segítség azonban már későn érkezett: az ellenfél még bántatlanul tudott visszavonulni. Ez is egyik oka volt annak, hogy a 6. hadosztályt nem rendelték hadseregtartalékba, hanem az első vonalban hagyták.

A Kassa környéki harcok után Rab, Bengyel és Münnich ismét hadseregparancsban kapott név szerinti dicséretet, sőt Rab Ákos ez alkalommal aranyórát kapott ajándékba a tanácskormánytól. (Még hozzá Stromfelddel egyidejűleg!)

Érdemes megemlíteni, hogy az északi hadjárat idején *Jön az orosz testvér* című röplappal buzdították harcra a vöröskatonákat, amelynek fontosabb részeit szó szerint idézzük:

„Proletárkatonák! Akik hadba szállottatok a mi földünkért, a mi munkás Magyarországunkért, rajongó szeretettel, édes büszkeséggel, soha el nem múló hálával gondol rátok a magyar proletáraszony, a sápadt proletárgyermek... Katonatestvérek! A ti győzelmetek a proletárfegyelemnek, a proletárkitartásnak a győzelme. Ez a ti fegyelmetek, a ti kitartásotok lesz a világszabadság megmentője, mert harcra orosz testvéreink hatalmas seregei, diadalútjukban leverve a fehér gárdákat, óriási léptekkel jönnek segítségünkre...

Proletárkatonák! Harcos orosz testvéreink százezres serege most ereszkedik le a Kárpátokon... .

Katonatestvérek! Nem bátrálhattok meg, rajtatok függ a világ proletárjainak a szeme, bennetek van a szenvedő emberiség reménye.

Szovjet-Oroszországot legyőzni nem lehet, ezt megmutatta a hozzánk siető orosz Vörös Hadsereg. Hát lehet olyan erő, hát van olyan hatalom, amely az egyesült orosz és magyar Vörös Hadseregeket le tudná győzni? A két diadalmas proletárhadsereg, ha egyesül, elsöpri a föld színéről a rabló tőke uralmának minden bástyáját, és mint a föld mélyéből előtörő tűzfolyam, elpusztítja a dolgozó emberiség minden rabszolgatartóját!...

Jön az orosz testvér, egyesül a két diadalmas hadsereg, és innen a mi felszabadult földünkről kezdi meg fel nem tartóztatható diadalútját a világszabadság!

Proletárkatonák, tartsatok ki!”²⁵

Ez a röpirat mindenképpen többet ártott a vöröskatonák moráljának, mint bármilyen más, ellenforradalminak, vagy szociáldemokratának minősített agitáció. Mert nagyon könnyű elképzelni, hogy mit érezhetett az egyszerű katonára, akit hivatalosan jóváhagyott röplapokkal először azzal hitegetnek, hogy a keleti szövetséges csapatai már özönlének át a Vereckei- vagy Uzsoki-szoroson – és reá rövidesen a Budapestről frontra érkezett újságokból Clémenceau és Kun Béla jegyzékváltásainak történetéről és várható következményeiről értesül. A *Szlovák Tanácsköztársaság* kikiáltása (1919. június 16-án Eperjesen) ugyanazt a látszatot keltette, hogy a magyar tanácskormány mégsem veti alá magát a békekonzferencia döntésének, hanem folytatja a háborút, hogy a Dunamedence kellős közepén fenntartsa a szocializmus szigetét, amde ezek az illúziók is eloszlottak.²⁶ Ha a felfegyverzett magyar proletariátus önként feladta a birtokba vett északi területeket, nem várhatta el a szlovák, cseh, román, szerbhorvát és osztrák proletariátustól, hogy pusztá kézzel siessen fellázadni tulajdon burzsoa kormányai ellen. A breszt-litovszki béke reprizéről álmodó Kun Béla nem okult a Nyugaton sokkal jobb hangzású névvel bíró Károlyi Mihály esetén, akit az antant olyan inkorrekt módon becsapott.

Ugyancsak melléfogott Kun Béla, amikor ellenezte a III. hadtest csapatainál – így a 6. hadosztálynál is – megindult mozgalmat a nemzetiszínű hadijelvények rendszeresítésére. A tanácskormány tagjainak álláspontja e tekintetben megoszlott: a szociáldemokrata Böhm és a kommunista Landler a nemzetiszínű jelvények bevezetését – Kunnal ellentétben – helyeselte. Sőt, előkerült adat, hogy a Robespierre-radikalizmust képviselő Szamuely Tibor szintén támogatta ezt a gondolatot.²⁷ Ezen nincs mit csodálkozni, hiszen a francia konvent hadseregében is megfért egymással a trikolór és a vörös zászló. Münnich a nemzeti színek használatát nemcsak hogy ellenezte, hanem támogatói és kezdeményezői közül Landlert és Domján Béla politikai megbízottjaként személy szerint is megtámadta. A 6. vörös hadosztály politikai megbízottjainak többsége, köztük *Jász Dezső*, Münnich mellé állott. Mind a ketten közel fél évszázad múltán kiadott emlékezéseikben ezt a magatartásukat utólag is helyesnek vallották, habár valamennyi európai állam, amely 1945 után a szocialista társadalmi rend alapjára helyezkedett, Albánia kivételével nemzeti színeit megtartotta.

Julier hadtest-vezérkari főnök javasolta, hogy az elfoglalt területekről toborzott csapatok részére nemzetiségi (tehát szlovák) zászlót is rendszeresítsenek a vörös mellett.

Münnich Ferenc részt vett a szlovák Vörös Hadsereg szervezési munkálataiban, de tévesen mondja a *Viharos út* címen megjelent memoárjaiban, hogy a Szlovák Tanácsköztársaság hadügyi népbiztosa lett. Ezt a funkciót *Vavrica János* és *Kovács Gyula* töltötte be, Münnichet a szlovák Vörös Hadsereg főparancsnokává nevezte ki a szlovák tanácskormány. A június 28-i kassai tiltakozó gyűlésen is ilyen minőségben szólalt fel. Az a közlése viszont, hogy ötezer fegyveresnek elegendő katonai felszerelést szerzett, illetve küldetett Kassára, megfelel a valóságnak.²⁸

Valószínűleg ezzel a szervezéssel függött össze az 1. vörös hadosztály azon, június 18-án kelt javaslata, hogy a Sáros, Zemplén stb. vármegyékben toborzottakat Szikszón egy kiképzőezredben vonják össze, *Lehoczky ezredes* parancsnoksága alatt.²⁹

Június 25-én Böhm, Landler, Bokányi és Vántus Kassán időztek, az utóbbi két népbiztos fölkeresték a fronton tartózkodó katonákat is.³⁰ Június 29-én meg-

jelent a Kassai Vörös Újságban a szlovák Vörös Hadsereg plakát útján is közölt mozgósítási parancsa. Kun Béla azonban a Pozsonyban kiűritésről tárgyaló *dr Agoston Pétert* nem hívta vissza, az egyezséget aláírták, és július elején megkezdődött a vöröscsapatok visszavonulása a békekonferencia által megjelölt határok mögé. Velük együtt ment a szlovák tanácskormány miskolci emigrációjába. Kassát utóvédként július 4-én, 15 óra után, a 12. sz. páncélvonat hagyta el.³¹

A két hadsereg ki-, illetve bevonulása közti interregnum alatt rendfenntartó polgárőrség alakult Hegedűs nyugalmazott tábornok vezetésével, aki ezt a funkciót a június 6-i vörösbevonulás idején is betöltötte, ezúttal azonban Landler hadtestparancsnok egyenes felkérésére. Ő volt az egyedüli tábornok a Tanácsköztársaság idején, aki hivatalos megbízást vállalt. Később Magyarországra távozott, ahol reaktiváltatta magát, és *Károly király* második hatalomátvételi kísérlete idején különös szerepet játszott. Ekkor aztán véglegesen nyugdíjazták. Budepestre került a kassai színtársulat szubrettje, *Biller Irén*, aki a csehszlovák csapatokkal újra bevonuló *Hennocque* tábornoknak virágcsokrot nyújtott át. (Biller volt másfél évtizeden át Budapest egyik legünnepeltebb primadonnája, akinek színházi pályafutására *Sam Fengel* dél-amerikai kávéültetvényessel kötött házassága tett pontot.) Ugyancsak Budepestre került *Hennocque* tábornok hadtestének tábori káplánja, *Anton Straka*, aki rövidesen kilépett az egyházi rendből és megnősült, majd a magyar fővárosban a csehszlovák követség kultúrattaséjaként a kulturális kapcsolatok ápolása terén fejtett ki hasznos tevékenységet. Egy másik kilépett katolikus pap, *Vécsey Zoltán*, kulcsregényében *Vrana Tóni* név alatt kedélyes színekben örökítette meg.

Az események eddigi leírásaiból látjuk, hogy a magyar Vörös Hadsereg politikai vezetésében éppen Kun Béla és a budapesti munkástanács küldöttségének kassai látogatása idején zavarok keletkeztek a külpolitikai konstelláció hatására. A katonai vezetés viszont zökkenőmentesen dolgozott. A 6. hadosztály június 11–23. között nehéz, hegyes-erdős terepen jól harcolt, a Kassa ellen irányuló támadásokat visszaverte, majd maga is támadott. A harcok utolsó napján elérte Szomolnok–Szepesremete–Gölnichánya–Margitfalva vonalát. Bal szárnyát a 10. dandár fedezte, tőle északra a 2. dandár és az 1. hadosztály állott. Háta viszont kelet felé gyengén volt fedve. Rab Ákos éppen Igló elfoglalása felől intézkedett, amikor megérkezett a harcok befejezését elrendelő parancs. Ez állította szembe a tanácskormánnyal. Ezzel a körében hozott ítélet indokolása is foglalkozik: „Szándékában állott hadosztályával Budapest ellen vonulni és a diktatúrát letörni. Stromfeld azonban – vallomása szerint – leintette, mert még túl korainak találta azt.” Azt is javára írták, hogy „... midőn a 101. vörös tüzérezred tisztikarát ellenforradalmárság gyanúja miatt letartóztatták, vádolt Gödöllőre sietett, Böhmöt teljes nyomatékkaal követelte azonnali szabadon bocsátásukat. A vita hevében, miként ezt Julier vkt. a lezredes magától Böhmöt hallotta, annyira elragadtatta magát, hogy a jelenlevő politikai megbízott revolvért fogott a vádlottra.”³²

Böhm erről az incidensről nem ír, de Julier beszámol róla: „Július közepén történt (valójában azonban előbb – szerző megjegyzése), hogy a 6. hadosztály egyik tüzérezrede tisztikarát az ezred politikai megbízottja letartóztatta, mert a tisztikar egy megbeszélés alkalmával azt a fogadalmat tette, hogy amennyiben a Tisza mentén magyar csapatok (fehérgárdák) állnának, azok ellen nem fog barcolni. A letartóztatás kénye miatt a hadosztály parancsnoka és a had-

Magyarország a vöröshadsereg által elfoglalt területekkel, 1919. május-június között. A vöröshadsereg által elfoglalt területek sötét színnel vannak jelölve. Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1919.

osztály politikai megbízottja, egy kommunista tartalékos tüzérfőhadnagy (Münnich) annyira összeveszték, hogy az utóbbi revolvért rántott, és a hadosztályparancsnokot le akarta löni. Az ügyet a hadsereg-parancsnokság a tisztikar javára intézte el, amennyiben a tisztikart visszahelyezte állásába, az ezred politikai megbízottját pedig hatalmi túlkapás miatt elcsapta. Sajnos azonban a revolveres hadosztály politikai megbízott pár nap múlva Gödöllőre, a hadsereg-parancsnokság politikai osztályának élére került, biztos tudomásom szerint Landler ellenére, de Kun Béla akaratára. Ez a politikai megbízott mindenbe beavatkozott, és csak erőlyes fellépés által lehetett őt némileg féken tartani.”³³

Rab Ákosra nézve azzal zárult az incidens, hogy rendelkezési állományba helyezték: nem annyira a 101. tüzérezred tisztjeinek a pártfogása, mint inkább azon terve miatt, hogy csapataival együtt Budapestre szándékozott vonulni, hogy elkeresse a tanácskormányt. Ezt a tervét abban az időben, amikor hadosztálya az északi területek feladása után Tápiószelén és környékén állomásozott, közölte Münnichhel is. Münnich azt vállaszolta, hogy ezt még meg kell gondolnia, és azonnal jelentette Kun Bélának azzal, hogy Rab Ákost át kell helyezni a hadsereg-parancsnoksághoz, és ott figyelni, hogy kivel érintkezik, mert nyilván nem önállóan tervezi a fegyveres puccsot. Kun Béla helyeselt, viszont Böhm Vilmos, akinck Münnich szintén beszámolt, csak fejét csóválta. Nem tartotta másnak, mint Rab könnyelmű kijelentésének, hozzátéve, hogy amíg ő a helyén van, addig baj nem lehet. Ezután történt a 101. tüzérezred tisztikarának azon gyűlése, amelyen az ominózus határozatot hozták, majd letartóztatásuk (Münnich emlékezése szerint az ő rendeletére), amely után Böhm a hadosztályparancsnokot, a politikai megbízottat és a letartóztatott tiszteket Gödöllőre rendelte, hogy az esetet személyesen kivizsgálja. A revolveres incidens Böhm különvonatán történt, ahol a főparancsnok legszívesebben tartózkodott. Ha Münnich revolvere elsült volna, Böhmöt találta volna el, mert a döntő pillanatban közbük vetette magát.³⁴ Münnich nehezményezi, hogy a 101. tüzérezred tisztjeit visszahelyezték előbbi beosztásukba: erre azért került sor, mert a tiszteket biztosították, hogy a Tiszántúlon fehárgárdák nincsenek, csak román csapatok, úgyhogy a tisztek hajlandók voltak harcolni.³⁵

A júliusi hadjáratban a hadosztály már *Polyákovits Gergely* alezredes parancsnoksága alatt harcolt, aki Rab Ákos eltávolításaig a 101. dandár parancsnoka volt. A vezérkari főnök most is Bengyel Sándor volt. A 6. hadosztály csapatai, beleértve az összes tüzérséget is, jól harcoltak, de a fegyverneki túlerejű román ellentámadás idején igen súlyos veszteségeket szenvedtek. Amikor ezeket a Tisza mögé való visszavonulás után számba vették, kiderült, hogy a fogyatékos halottakban, sebesültekben, eltűntekben és foglyokban 1960 fő!³⁶ A hadosztály katonái egy nappal a tanácskormány leköszönése előtt megtagadták a további küzdelmet, elsősorban azzal az indoklással, hogy a többi csapatost nem támogatta őket kellőképpen, és már többször hiába kérték pihentetésüket. El is vonultak Budapest felé, ahonnan a hadsereg-parancsnokság Martonvásár környékére akarta szállíttatni őket, ez azonban a román megszállás folytán elmaradt.

Ekkor vált szét a Rab–Bengyel–Münnich – ezen annyira különböző egyéniségekből álló – hármas életútja is. A legnagyobb karriert Münnich futotta be, aki Jugoszlávián keresztül hagyta el az országot: moszkvai emigrációjából megtérve, rendőr altábornagyként kapcsolódott be a közéletbe, és általánosán ismert pályafutását nyugalmazott miniszterelnökként fejezte be. A vezérkari főnök, fölveve a Györffy nevet is, mint Györffy Bengyel Sándor lépett be a

Nemzeti Hadseregbe, ahol nemcsak tábornoki rangot ért el, hanem még a II. világháború alatt, mint közellátási tárca nélküli miniszter fejezte be életét. Aki pedig a legtehetségesebb volt, Rab Ákos nem jutott többé történelmi szerephez. A hadosztály-parancsnokságból történt eltávolítása után Siófokra ment nyaralni, ahová már előzőleg Stromfeld is visszavonult.

1919. augusztus 17-én bevonult Siófokra a Prónay-különítmény egyik osztaga, amely egyenesen a Ballaton hullámaiból húzva őt ki, letartóztatta, és Stromfelddel együtt Budapestre, a Margit körüti katonai fogházba szállította.³⁷ A magyar királyi budapesti katonai körletparancsnokság ügyésze vádat emelt ellene jogosulatlan toborzás, közcsendháborítás és hivatalos hatalommal való visszaélés büntette miatt, egy *Páldy László* nevű állítólagos volt főhadnagy írásbeli följelentésére támaszkodva. Ez rovott múltú, a 6. vörös hadosztálytól eltávolított egyén volt, akit nem vettek át a Nemzeti Hadseregbe, és sem megtalálható, sem a főtárgyaláson kihallgatható nem volt. A budapesti hadosztálybíróóság a tanúk kihallgatása után megállapította, hogy a Rab Ákos ellen felhozott vádak alaptalanok, ezért a vádlottat tényálladék hiányában fölmentette. A tanúként beidézt és kihallgatott Bengyel százados megesketésétől a bíróság eltekintett. A jogi ügyekben nem járatos olvasó kedvéért meg kell jegyezni, hogy pusztán az a tény, hogy valaki a Tanácsköztársaság kikiáltása után katonai szolgálatát a tanácskormány lemondásáig szabályosan ellátta, az ellenforradalom igazságügyi gyakorlatában nem volt büntetendő cselekmény. A Vörös Hadseregbe való toborzás viszont igen, ezt azonban nem Rab hadosztályparancsnok, hanem a helyi direktóriumok végezték, Rab csupán a bevonult emberanyaggal rendelkezett.³⁸

Rab Ákost az 1920. december 14-én kihirdetett felmentő ítélet után a Nemzeti Hadseregben nem reaktiválták. Pörének iratanyaga Budapest 1945. évi ostroma alatt elpusztult, csak az ítélet hiteles másolata Tabódy Zsolt ezredes pörének irataiban lelhető fel. Tabódy nagyon enyhe büntetést kapott, ezredesi nyugdíját meghagyták. 1945-ben pedig altábornaggyá is előléptették. Sírja megtalálható a budai Farkasréti temetőben.

Miután Rab Ákost felmentették, egy bécsi magyar emigráns lap közzétette egy budapesti bizalmas katonai akta szövegét, amely szerint vele együtt Tombort, Stromfeldet, Julicrt és sok más, a proletárdiktatúra alatt exponált katonatisztet eltiltottak az egyenruha viselésétől.³⁹ Életének nem egészen öt év múltán, váratlan furdőszerencsétlenség vetett véget: 1925-ben, 47 éves korában, úszás közben a vízbe fulladt.⁴⁰ Fénykép sem maradt utána,

JEGYZETEK

1. **Szabó Ferenc:** A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Viharsarokban. (Lásd: A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919, Békéscsaba 1969. 209–269. l. A sorok írójának eredeti, a mostaninál valamivel rövidebb dolgozata: Irodalmi Szemle (Pozsony) 1969. 3. 251–257. l.)
2. Hadtörténelmi Levéltár VKF Tabódy Zsolt ny. ezredes pörének iratai. 375. sz. ügyirat: Rab Ákos alezredes pörének ítélete. (Továbbiakban: Tabódy-pör 375.)

3. **Szentimrei Jenő:** Virágok Ady koszorújához. Korunk (Kolozsvár) 1957. 11. 1142—1448. I. Rab Ákost említi még. Bernátsky Kornél: Elmények és meglátások 1914—1925 (Pro domo et mundo). Bp. 1926. 25. l.
4. Tabódy-pör 375.
5. **Böhm Vilmos:** Két forradalom tüzeiben. (Wien 1923.), 206—207. l.
6. **Juhász Nagy Sándor:** A magyar októberi forradalom története (Bp. 1945), 450—451. l. Fellner méltatása megjelent a Budapesti Közlöny hivatalos lap 1919. március 15-i számában, rendelet formájában.
7. A magyar Vörös Hadsereg 1919. (Válogatott dokumentumok) Budapest, 1959. 177. l. (Továbbiakban MVH)
8. Idézett április 23-i helyzetjelentés.
9. A székely különítményparancsnokság Debrecenben április 16-án kelt bizalmas jelentése a HUNB 5. osztályának bécsi ügynök jelentése alapján. Eszerint az antantmissziók véleménye szerint a földművesosztály a jelenlegi viszonyokkal nem ért egyet, mert a termés fölött maga akar rendelkezni. Tudják, hogy a szoros összeköttetés az orosz szövettel nincs meg, amiből arra következtetnek, hogy a magyarok nem lesznek képesek ellenállást kifejteni egy esetleges támadással szemben. Az orosz—magyar közvetlen kapcsolat felvételét Petljura nagy-ukrán kormányának hadserege zárja el, amely szövetségre törekszik a lengyelekkel. (HL TI 5. doboz)
10. A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, VI/A. kötet. 386. l.
11. **Breit József:** Az 1918 19. évi forradalmi mozgalmak és a vörösháború története. A III. kötet kézírata a Hadtörténelmi Levéltárban, 143. l. Hivatkozás: Hadsereg-főparancsnokság 5103 hdm, tehát a jelentés május 10-én kelt.
12. Tabódy-pör 375.
13. MVH 1919, 237.
14. 12613 hdm. sz. parancs a salgótarjáni csoportparancsnokság iratai között, közölve MVH 1919, 227. Radwaner távozása és a 29. dandárparancsnokság Szolnokra helyezése után alakult a 80. dandárparancsnokság, amely a salgótarjáni csoportot átvette.
15. HL TI 124. doboz, Zámbery-Geher Gyula hárvatéka. fol. 942. A távirat kezdetén a címzés előtt: Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztossága — Karhatalmi Főparancsnokság. Haubrich aláírása után: „Azonnal való leadás végett. 919/V. 9. Farkas Tivadar, népbiztos titkárja”.
16. Tabódy-pör 375. — Böhm szerint (380—381. l.) a terrorcsapat tagjait a hadsereg-főparancsnokság küldte ki a 6. hadosztályhoz, de a kommunista Minnich (helvesen Münnich) politikai megbízott nem volt velük megelégedve.
17. A salgótarjáni harcok eddig legrészletesebb leírása **Balázs József** ~~írása~~ némi Közlemények (a továbbiakban HK) 1954. évi 3—4. számában. **Hevesi Gyula** Egy métrök a forradalomban (Bp. 1959. 271—272 l.) című írásai is foglalkozik ezekkel az eseményekkel, Némi kritikával ma is használhatók.
18. **Mayer Vilmos:** a 46/10 század parancsnokának a szerzőhöz intézett levele. Emlékezőre írt lásd: HK 1959. I. 97—124. l.
19. **Jász Dezső:** Tanácsmagyarországtól a Pireneusokig. Bp. 1969. 28. Csérib városparancsnoknak nevezl. ami téves beállítás.
20. **Vécsey Zoltán:** A síró város. Kosiče—Kassa 1931. III, 127—133. oldalon írja le a bevonulással kapcsolatos eseményeket. Szerinte a nemzeti zászlók bevonását Hirossik János rendelte el. Mivel Hirossik csak június 9-én érkezett Kassára nyilvánvaló, hogy ez Csérib intézkedése volt. Hirossik csak szankcionálta.

21. **Molnár Miklós:** Kassától Kosićéig. Történelmi adatgyűjtemény az 1918–1919. évi forradalom, vörösuralom és a csehszlovák állam megalakulása idejéből. E hat vas-kos kötetnyi kéziratban összegyűjtött minden kassai vonatkozású újsághírt, cikket és tanulmányt, és közbeiktatta saját emlékezéseit is. Az (mlített) személyek Kassára érkezését az V. kötetben regisztrálja. (A továbbiakban: Molnár)
22. Molnár, V. 160–165. 1.
23. Molnár V. 215–216. 1.
24. HL TI 611/13. hdm. (62. doboz) Julier is említi, az alakulat megnevezése nélkül.
25. A röpirat teljes fakszimiléja megjelent: 1919 — Borsodi emlékek. (Miskolc, 1959. MSZMP Borsod Megyei Bizottsága), 96–97. 1.
26. „Kassát, a Felvidéket visszahódítani véres küzdelem után, azután az antant parancsára onnan ismét visszavonulni és ezen kudarc után kormányon maradni, lehetetlenné tette az állapotot. Vagy az antantra nem kellett volna hallgatni, és folytatni az előrenyomulást, vagy engedni, de ebben az esetben beismerni a szovjet bukását és átengedni a helyet egy tiszta szocialista kormánynak. E két alternatíva között a lehetetlen utat választották.” (Károlyi Mihály: Az új Magyarorszáért. Bp. 1968. 317–318. 1.)
27. Molnár V. 581. 1.
28. **Münnich** könyve: Bp. 1966., 74. 1. Molnár V. 548–549. 1. Uo. 580–588. 1. emlékezéseiben említi, hogy ellenállás szervezése ügyében, június 28-án, vagy 29-én Julierrel is tárgyalt.
29. HL TI 63. doboz (III. hadtest iratai). A tiszai hadjárat idején a II 16. zászlóalj kérte a szlovák Vörös Hadsereghez való áthelyezését, erre azonban már nem maradt idő.
22. Molnár, V. 160–165. 1.
23. Molnár V. 215–216. 1.
32. Már idézett ítélet Rab Ákos pörében.
33. **Julier Ferenc:** Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén. Magyarság, 1927. július 13. (9. közlemény).
34. **Münnich Ferenc:** A Magyar Tanácsköztársaságról. (Tanulmányok gyűjteménye) Bp. 1969. 244–246. 1. Ugyanebben a könyvben említi (35. 1.), hogy Böhm egy kommunista tartalékos tisztnek a III. hadtest parancsnokává való kinevezését a tisztnek tiltakozására visszavonta. Valószínűleg Münnichről van szó, mert többször megtörténik, hogy írásaiban célozgat rá, de nem nevezi meg magát. Münnich nyilván téved, amikor azt írja, hogy Böhm vonta vissza egy kommunista tartalékos tisztnek hadtestparancsnoki kinevezését, mert ha ez a pozíció Landlernek a hadsereg-főparancsnokság élére kerülésével megürült, csak Landler intézkedhetett. (Bokányi Dező lett utódja a III. hadtestparancsnokságon.)
35. Erre bizonyíték Julier 1919. július 25-én kelt lemondó levele, amelyből idézzük: „Sikerült azonban azt a hitet, hogy velünk szemben fehérgárda áll, a parancsnoki karban és a legénységben eloszlatni, részben írásbeli tájékoztatással, részben tájékoztató megbeszélések által, amelyeket az I. hadtest összes parancsnokaival és azokivül sok magasabb parancsnokkal folytattam.” (Teljes szöveg a **Breit József** „A vörös háború” című tanulmányában.
36. **Kerekes József** ny. vezérezredes kiadatlan emlékiratai. (Bp. Egyetemi Könyvtár. 6596. kéziratári szám. Uo. írja: a 2. hadosztály vesztesége 35 tiszt, 1020 katona, 7. hadosztályé 42 tiszt, 207 sebesült katona, 556 eltűnt. A 6. hadosztály veszteségét somnásan 1960 főben tünteti fel.)
37. **Kozma Miklós:** Az összeomlás 1918–1919. (Bp. 1934.) 394–395 1.

38. Böhm Vilmos tudomása szerint a Nemzeti Hadsereg tisztjeinek 90 százaléka előzőleg a magyar Vörös Hadseregben is szolgált. Szakály Sándor, mint szakértő, hasonló megállapításra jutott. Böhm hibásan „Raab”-nak írja Rab nevét.
39. A Nemzeti Hadsereg titkálból, Világossá (Wien), 1921. január 12. 30–31. l.
40. Néhai Sromfeld Aurélné Földes Péter író útján levélben tolmácsolt közlése, Rab elhalálozásának helyét nem közölte.

